

1. INNLEDNING

Denne boka er tredje bind i publiseringen av arkeologiske undersøkelser i Kulturhistorisk museums (KHM) distrikt. Første del av boka omfatter en katalog for hvert av årene 2005 og 2006 samt et overblikk over noen generelle trekk ved undersøkelsene fra hvert år. Siste del av boka utgjøres av fem fagartikler, hvorav tre tar utgangspunkt i undersøkelser fra disse årene.

De fem artiklene tar opp både kulturhistoriske og metodiske problemstillinger som er relevante innenfor arkeologisk forskning og kulturminneforvaltning i Norge. En stor andel av undersøkelsene i 2005 og 2006 omfatter bosetningsspor i dyrka mark som hovedsakelig dateres til jernalder, samt noen med bronsealderdatering. Enkelte av disse lokalitetene omfatter spor etter ulik håndverksproduksjon, noe som regelmessig blir funnet på jordbruksboplasser på Øst- og Sørlandet. I mange tilfeller er disse sporene diffuse og vanskelige å tolke, og de vies ofte relativt liten oppmerksomhet. Særlig spor etter bearbeiding av jern viser sammenhengen mellom gårdsbosetning og bruk av utmarksressurser i jernalder. En av artiklene i denne boka tar utgangspunkt i en slik undersøkelse i Sørums kommunen i Akershus og diskuterer nettopp en gårdsbosetning hvor det også har foregått jernbearbeiding (kapittel 7, Simonsen og Bukkemoen).

Det ble undersøkt relativt få steinalderboplasser i Kulturhistorisk museums distrikt i 2005–2006. Likevel bidrar flere av disse undersøkelsene med ny og viktig kunnskap om ulike deler av perioden. Et sentralt problem ved overgangen mellom eldre og yngre steinalder er relasjonen mellom Øst- og Vest-Norge i forbindelse med neolittiseringsprosessen. For å forstå dette forløpet spiller Sørlandet en viktig rolle, men kunnskapen om hva som skjer i dette området, er foreløpig mangelfull. I 2005 ble det gjennomført en liten, men viktig undersøkelse av en tidligneolittisk boplass på Lista i Farsund kommune i Vest-Agder. Undersøkelsen danner utgangspunkt for en artikkel i denne boka og utgjør et bidrag til å utfylle denne kunnskapen (kapittel 6, Melvold).

Fangst av rein og elg har vært en viktig del av økonomien i Norge siden steinalder, og utviklingen av jakt- og fangstteknikker gjennom tidene utgjør et viktig felt innenfor den arkeologiske forskningen og forvaltninga. Imidlertid eksisterer det fortsatt mange metodiske utfordringer, og en av artiklene i denne boka tar for seg distinksjonen mellom, og

forekomsten av, ulike typer fangstgroper for rein (kapittel 8, Bergstøl).

Kullgroper representerer en svært vanlig kulturminnetype i visse områder av landet, og i 2005–2006 undersøkte Kulturhistorisk museum mange slike groper. Gropene knyttes til jernproduksjon og jernbearbeiding i yngre jernalder og middelalder og utgjør sammen med jernvinna et relativt ungt forskningsfelt i Norge. De siste 30 årene er det imidlertid registrert og utgravd et stort antall kullgroper, og en av artiklene i denne boka drøfter både forvaltningsmessige utfordringer og betydningen av dette datamaterialet, og av videre forskning på feltet (kapittel 9, Loftsgarden).

Kulturminner fra jernutvinning og -bearbeiding finnes ofte i stort antall i populære hytteområder i innlandsområder på Øst- og Sørlandet. Utbyggingen av de gamle hyttefeltene skjedde i en tid da man ikke var oppmerksom på disse kulturminnene, og mange jernvinneanlegg er fjernet eller skadet som følge av dette. De siste årene har det skjedd både en fortetting og en oppgradering av infrastruktur i slike gamle hyttefelt, noe som har aktualisert dette problemet. Det har vært en diskusjon innenfor kulturminneforvaltninga om hvorvidt man burde gjennomføre omfattende arkeologiske undersøkelser i slike skadede områder. Den siste artikkelen i denne boka diskuterer den vitenskapelige verdien av slike områder, og betydningen av å utføre undersøkelser her (kapittel 10, Grøtberg og Tveiten).

Katalogene inneholder korte presentasjoner av alle arkeologiske undersøkelser som ble gjennomført i Kulturhistorisk museums distrikt i årene 2005 og 2006. Katalogen er ført med et løpenummer for hvert prosjekt og med én nummerserie for hvert år. Utgravningene er presentert fylkesvis fra øst mot vest, med Østfold som første og Vest-Agder som siste fylke. Katalogene er videre organisert i henhold til kommunenummer og gårdsnummer under hvert fylke.

Hver oppføring omfatter nøkkelinformasjon med referanse til arkiver og databaser samt de viktigste resultatene av undersøkelsen. Presentasjonene av resultater varierer med undersøkelsenes omfang, slik at omtalen av store undersøkelser som omfatter mange kulturminner, i mange tilfeller er mindre detaljerte enn når det gjelder små undersøkelser. Tre store flerårige prosjekter, Gråfjellprosjektet i Hedmark, E6-prosjektet

i Østfold og E18-prosjektet Langåker–Bommestad i Vestfold, gjennomførte undersøkelser i løpet av de aktuelle årene. Resultatene fra disse prosjektene er presentert i egne publikasjoner og er derfor oppført kun med korte henvisninger i denne katalogen.

Hver katalogpost omfatter løpenummer, gårdsnavn og -nummer, kommune, type tiltak, type(r) kulturminne(r) og id-nummer i kulturminnebasen Askeladden der hvor dette finnes (jf. <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Askeladden/> og <http://www.kulturminnesok.no/>). Videre oppgis hvilken forhistorisk periode kulturminnet hører inn under, og museumsnummer (C-nummer) for gjenstandsfunn og prøvemateriale i Universitetsmuseenes samlingsportaler (jf. <http://www.unimus.no/>).

Presentasjonene omfatter gjerne en kort omtale av landskapet i undersøkelsesområdet og det undersøkte arealet, hvilke kulturminner som ble funnet og undersøkt, hvilke metoder som ble brukt, samt gjenstandsmateriale og datering. Der hvor det er hensiktsmessig, inkluderer teksten også en beskrivelse av funnenes indre sammenheng og en kortfattet tolkning. Presentasjonene er i hovedsak basert på rapporter fra undersøkelsene, og det vises til disse for ytterligere informasjon. Avslutningsvis oppgis prosjektleders og rapportforfatterens navn, museets saksnummer med referanse til museets arkiv (jf. <http://www.khm.uio.no/om/tjenester/arkiv/>) samt initialene til forfatteren av katalogteksten.

Ulikt de foregående utgivelsene har vi denne gangen valgt ikke å inkludere en samlet tabell med ¹⁴C-dateringer i denne katalogen. Årsaken er at alle dateringer er utført av NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for arkeometri, og at disse dateringene vil bli publisert på deres hjemmeside i løpet av 2015 (<http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/datering>). Alle ¹⁴C-dateringer i teksten er oppgitt som kalibrerte dateringer før/etter Kristus. I noen tilfeller er ukalibrerte dateringer samt laboratoriereferanse oppgitt i tillegg.

FORFATTERE AV KATALOGEN:

AM	= Axel Johan Mjærum
BJGA	= Bjarne Gaut
CLR	= Christian Løchsen Rødsrud
GBB	= Grethe Bjørkan Bukkemoen
IMBH	= Inger Marie Berg-Hansen
IMG	= Ingar Mørkestøl Gundersen
JBE	= Jostein Bergstøl
JHL	= Jan Henning Larsen
JMA	= Jes Martens
KLO	= Kjetil Loftsgarden
KSTE	= Kathrine Stene
LIGU	= Lil Gustafson
LJA	= Lasse Jaksland
MFS	= Margrete Figenschou Simonsen
OLØ	= Ole Christian Lønaas
VW	= Vivian Wangen
ZTG	= Zanette Tsigaridas Glørstad